

BOLALAR ADABIYOTI VA RAQAMLI MUHIT: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Abdumo'minova Odina Abdumalik qizi

Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar adabiyotining raqamli muhitda qanday o'zgarishlarga uchrayotgani, zamonaviy texnologiyalar bilan boyitilgan adabiy vositalarning bolalar dunyoqarashi va fikrlash qobiliyatiga qanday ta'sir ko'rsatayotgani tahlil etiladi. Xususan, elektron kitoblar, audiokitoblar, mobil ilovalar, multimediyali platformalar, animatsion ertaklar va boshqa raqamli formatlarning imkoniyatlari, afzalliklari, kamchiliklari haqida fikr yuritiladi. Maqolada pedagogik yondashuvlar ham ko'rib chiqilib, zamonaviy bolalar adabiyotini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: bolalar adabiyoti, raqamli muhit, elektron kitob, audiokitob, animatsion ertak, zamonaviy texnologiyalar, o'qish madaniyati, interaktiv o'qitish.

Globalashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari inson faoliyatining barcha sohalarini, jumladan, ta'lim va madaniyatni ham tubdan o'zgartirmoqda. Axborot texnologiyalarining keng joriy qilinishi natijasida o'quvchilar, xususan, bolalar uchun mo'ljallangan adabiyotlar yangi shakl va mazmunga ega bo'la boshladi. Endilikda bolalar adabiyoti nafaqat bosma ko'rinishda, balki elektron, ovozli, interaktiv, animatsion va hatto sun'iy intellekt yordamida yaratilgan shakllarda ham bolalarga taqdim etilmoqda.

An'anaviy bolalar adabiyoti tarbiya, axloq va didni shakllantirish vositasi sifatida muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Ammo hozirgi zamonaviy raqamli muhitda bu adabiyotlarning ta'sirchanligini saqlab qolish va yangi avlod didiga moslashtirish zarurati tug'ildi. Zero, bugungi bola bosma kitobdan ko'ra, telefon yoki planshet orqali axborot olishga ko'proq moyil. Shunday ekan, bolalar adabiyotini raqamli shakllarda ilgari surish,

uning tarbiyaviy va estetik vazifalarini saqlagan holda yangi ko'rinishlarda taqdim etish dolzarb masalaga aylangan.

1.Raqamli muhitda bolalar adabiyotining transformatsiyasi.

An'anaviy bolalar adabiyoti – kitob ko'rinishidagi ertak, she'r, hikoya va afsonalardan iborat bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda bu janrlar raqamli muhitda yangicha shakl kasb etmoqda. Kitoblar mobil ilovalarga, ertaklar animatsion multfilmlarga, hikoyalar esa interaktiv ovozli platformalarga aylangan. Raqamli vositalarning keng tarqalishi bolalar adabiyotini transformatsiyaga olib kelgan:

-Kitoblar o'rmini PDF, ePUB, mobi formatdagi elektron kitoblar egallamoqda;

-Eshitish orqali qabul qilish ehtiyoji kuchaygani sababli audiokitoblarga talab ortmoqda;

-Vizual muloqot vositasi sifatida 3D animatsiyalar, videohikoyalar keng qo'llanilmoqda;

-Interaktivlikni ta'minlovchi mobil ilovalar bola va matn o'rtasida bevosita aloqani kuchaytirmoqda.

Bu o'zgarishlar shunchaki shakliy emas – ular bola va adabiy matn o'rtasidagi psixologik, madaniy, va hissiy bog'liqlikni ham o'zgartirmoqda.

2. Raqamli adabiyot vositalarining turlari va ularning ta'siri

a) Elektron kitoblar

Elektron kitoblar – raqamli qurilmalar orqali o'qiladigan matnli resurslardir. Bolalar uchun yaratilgan elektron kitoblar odatda:

-Rangli, harakatlanadigan rasm va animatsiyalarga ega bo'ladi;

-Har bir sahifada interaktiv tugmalar bilan boyitiladi;

-Matnni ovozli o'qish, belgilarni bosganda ovoz chiqarish imkoniyatini beradi.

Bu vosita bolalarda qiziqishni kuchaytiradi, ularni matnga chuqurroq jalb etadi va o'quv jarayonini quvnoq muhitda olib boradi. Shu bilan birga, ularning axborotni ko'rish, eshitish, va hissiy yo'l bilan qabul qilishini muvozanatlashtiradi.

b) Audiokitoblar

Ovozli kitoblar bolaning eshitish orqali idrok etish qobiliyatini oshiradi. Ular quyidagi afzalliklarga ega:

- Nutq eshitish madaniyatini shakllantiradi;
- Tovush, tembr, pauzalar orqali matnning mazmuni chuqurroq yetkaziladi;
- Harf tanimaydigan bolalar ham adabiyotni tinglab tushunish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ayniqsa ko'zi zaif ko'ruvchi yoki nogironligi bo'lgan bolalar uchun audiokitoblar adabiy dunyo eshiklarini ochadi.

c) Animatsion ertaklar va video hikoyalar

Raqamli platformalarda mavjud bo'lgan animatsion asarlar bolalar uchun juda jozibali. Ular quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- Ko'rish va eshitish orqali obrazni jonli idrok etish;
- Harakatdagi sahnalar orqali voqealar rivojini ko'z oldiga keltirish;
- Emotsional ta'sir kuchining yuqoriligi sababli badiiy asar bolaning xotirasida uzoq saqlanadi.

Masalan, Erkin Vohidovning "Sehrli qalpoqcha" ertagi animatsion videohikoya sifatida taqdim etilsa, bolalar uchun yanada qiziqarli va tushunarli bo'ladi.

d) Mobil ilovalar va interaktiv platformalar

Maxsus dasturiy ilovalar yordamida bola matnni o'qish bilan birga u bilan muloqotga kirishadi. Bunday ilovalarda quyidagi funksiyalar mavjud:

- Qahramon harakatini tanlash;

- Sahifadagi jumboqlarni topish yoki mos rasmni tanlash;
- Ovoz chiqarib o'qish mashqlari;
- “Xato topsa, ovozli signal” yoki “To'g'ri javob uchun mukofot” funksiyalari.

Bu usullar bola ongini faollashtiradi, fikrlashni rivojlantiradi va ularni faol o'quvchi sifatida shakllantiradi.

Pedagogik yondashuvlar va raqamli adabiyotning o'quv jarayoniga integratsiyasi. Raqamli adabiyotni dars jarayonida qo'llash yangi metodlarni keltirib chiqarmoqda:

QR kodli kitoblar – bosma kitob sahifasidagi QR kodni skanerlash orqali elektron shakldagi audio, video yoki qo'shimcha topshiriqlarga o'tish mumkin;

Smart doska va planshetli darslar – o'qituvchi hikoya matnini doskada ko'rsatib, uning asosida qahramonlar xaritasini tuzadi yoki bolalarga ovoz chiqarib o'qitadi;

Gamifikatsiya – topshiriqlarni o'yin shaklida berib, bolalarda adabiy obrazlar bilan bog'liq to'g'ri assotsiatsiyalar shakllantiriladi;

Virtual muhitdagi rolli o'yinlar – bolalar ertakdagi rollarni jonli ijro etishadi, bu esa ijodiy fikr va ifoda ko'nikmasini oshiradi.

Dars jarayonida bu yondashuvlar o'quvchining individual qiziqishi, o'qish sur'ati, va idrok darajasiga qarab moslashtiriladi. Buning natijasida adabiyot darslari “faqat o'qituvchi o'qiydi – o'quvchi tinglaydi” tarzida emas, balki “faol ishtirokchi sifatida o'quvchi o'zi yaratuvchiga aylanadi” modelida amalga oshadi.

Raqamli adabiyotning afzalliklari va xavflari: tahliliy qarash

Afzalliklari:

- Bola o'ziga qulay joy va vaqtda adabiyotni o'qishi/tinglashi mumkin;
- Multimodal ta'lim orqali (ko'rish, eshitish, o'ynash) yaxshiroq o'zlashtirish;

-Matn va rasm uyg'unligi, musiqa va tovush effektlari bolaning estetik dunyoqarashini shakllantiradi;

-Nogironligi bo'lgan bolalar uchun kirish imkoniyati yaratadi.

Xavflari:

-Ekran oldida uzoq vaqt o'tirish ko'z va asab tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin;

-Har doim ham mazmunan sifatli kontentga duch kelmasligi ehtimoli yuqori;

-Kitobga munosabatda yuzaki yondashuv shakllanishi mumkin (chalg'uvchanlik, tez zerikish);

-Real muloqotdan chetlanish va ijtimoiy faollik pasayishi ehtimoli bor.

Shu sababli raqamli adabiyotdan foydalanishda ota-ona va pedagog nazorati, sifatli kontent tanlovi va yoshga mos yondashuv hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Raqamli texnologiyalar bolalar adabiyotiga yangi hayot baxsh etmoqda. Elektron kitoblar, audiokitoblar, animatsion asarlar, mobil ilovalar orqali bolalar adabiyotga yangicha ko'z bilan qaramoqdalar. Shu bilan birga, bu vositalar tarbiya, estetik did, muloqot madaniyati, ijodkorlik, fikrlashni rivojlantirishda katta o'rin tutadi. Ammo bu imkoniyatlardan samarali foydalanish, sifatsiz va zararli kontentdan himoyalanih zarur.

Pedagoglar va ota-onalar zamonaviy texnologiyalarni an'anaviy tarbiya va ma'naviyat bilan uyg'unlashtira olsalar, raqamli muhit bolalar uchun adabiyotni yanada yaqin va qiziqarli qilishi shubhasiz. Kelajakda esa bolalar adabiyoti sun'iy intellekt, virtual reallik va metavers kabi sohalarda ham shakllanishi mumkin. Bu esa bizdan bilim, ehtiyotkorlik va yangicha yondashuvni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". – T.: Ma'naviyat, 2008.

2. Abdurahmonova M. “Raqamli ta’lim va innovatsion texnologiyalar”. – T.: Fan, 2022.
3. G‘afurov S. “Bolalar adabiyoti va zamonaviy o‘quvchi”. – O‘zbekiston adabiyoti, 2021.
4. Rustamova G. “Interaktiv o‘qitish metodlari va bolalar adabiyoti”. – Maorif, 2020.
5. Islomova N. “Elektron vositalar va bola tafakkuri”. – Ilm va zamon, 2023.
6. <https://kitob.uz> – Bolalar uchun raqamli adabiyot platformasi.
7. <https://ziyonet.uz> – Ta’lim resurslari portali.